

Annick Prieur og Lennart Rosenlund

Kulturelle skel i Danmark

I denne artikel analyseres sammenhængen mellem kulturelle præferencer og social baggrund ud fra et surveymateriale om kulturelle forbrug i Aalborg, der underlægges korrespondance- og klusteranalyser. Der træder tydelige mønstre frem i form af forskelle i præferencer, og disse forskelle kan knyttes til forskelle i kulturel og økonomisk kapital. Dog synes ikke en inddeling i tre hovedklasser efter mønster fra Bourdieus *Distinction* oplagt i disse danske data, hvor de mest kapitalstærke grupper heller ikke har en lige så markeret smag. Det er hverken luksus, klassisk dannelse eller avantgardisme, der særkender de mest kapitalstærke i Aalborg, men forskellene fra den mere folkelige smag er alligevel tydelige, hvorfor modsætninger mellem det abstrakte og det konkrete, mellem det sjældne og det almindelige, det kostbare og det billige, deltagelse eller ikke deltagelse mv. kan trækkes. Derigennem tegnes også et billede af forskelle både mellem forskellige kapitalstærke grupper og mellem forskellige mindre privilegerede grupper.

Søgeord: Kulturelle forbrug, Bourdieu, multipel korrespondanceanalyse, klasser, kulturel kapital.

At der er en sammenhæng mellem social baggrund og kulturelle forbrug, er på en og samme tid helt åbenbart og meget omstridt. At bilmærke har en sammenhæng med bilejerens økonomi er lige så selvagt som, at læsevaner har en sammenhæng med den læsendes uddannelse. At rygevaner, madvaner, boligindretning og hvilken idræt, man praktiserer, har en sammenhæng med social baggrund, burde vel også være *common knowledge*.

Alligevel er det jo den enkeltes personlige valg, hvis en nu foretrækker at lytte til Shakira frem for Sjostakovitch – eller omvendt eller ingen af delene. Mange i dag har en opfattelse af, at vi er inde i en udvikling fra en situation med systematiske skel mellem kulturelle præferencer til en mere sammensat situation, hvor præferencerne er individuelle. Anders Fogh Rasmussen erklærede i sin første nytårstale (2002): "Vi behøver ikke eksperter og smagsdommere til at bestemme på vore vegne". To år senere erklærede han at klasse modsætningerne er afskaffet i Danmark. De to standpunkter hører naturligt sammen i et billede af samfundet som individualiseret og af individerne som frisat fra strukturer og determinismer. DR's generaldirektør Ken Plummer lyder som et svagt ekko (i *Information* den 12. december 2005):

På engelsk har man udtrykket: "Beauty is in the eye of the beholder". Jeg synes, at man skal passe på med at blive smagsdommer, og jeg har stor tillid til, at danskerne kan vælge selv. Den enkelte må afgøre, hvad der er kultur, og hvad der er godt og skidt for den enkelte. (...) I de gode gamle dage var det meget nemmere at sætte den enkelte dansker i en kasse og sige, at den og den ser franske film eller går i eksperimentalteater. Sådan tror jeg ikke rigtigt, det er længere.

Citatet kan læses som en værdibetragtning om, at man ikke skal sætte sig til doms over andres smag. Denne er det svært at være uenig i. Anderledes er det med det, der vedrører kendsgerninger i dette citat, dvs. Plummers fornægtelse af, at der er systematiske sociale forskelle i, hvad folk ser. Tror han virkelig på dette? I så fald taler han sandsynligvis imod sin egen marketingsafdeling. De ved da nok, at programmer ses af bestemte segmenter.

Det sociologiske publikum vi her skriver for, er lige så bevendte med de sociale forskelle som marketingeksperterne er, selv de nok fremdeles vil være mere tilbøjelige til at tale om klasser end om segmenter. Men også inden for sociologien stilles der spørgsmål ved de gamle forståelser: Er nu forskellene lige så store som før, og lige så faste som før? Sker der ikke en øgende individualisering og frisættelse? Og er ikke Bourdieus portrætter fra *Distinction* (1984 [1979]) noget forældede? Vil man ikke i dag godt kunne finde en bankdirektør, der praktiserer yoga, en tysklektor, der lytter til hip-hop, og en mekaniker, der læser poesi?

Det kan man nok, og det kan også godt være, at social baggrund har fået

Annick Prieur
Professor ved
Institut for Sociologi,
Socialt Arbejde og
Organisation,
Aalborg Universitet
E-mail:
ap@socsci.aau.dk

Lennart Rosenlund
Professor ved
Institut for Medie-,
Kultur- og Samfunns-
fag, Universitetet i
Stavanger
E-mail: lennart.rosen-
lund@uis.no

mindre betydning end før. Vi kan ikke her diskutere dette spørgsmål om forandring, da denne artikel fremlægger empiri kun fra et tidspunkt: surveydata fra 2004 om kulturelle forbrug i Aalborg. Data er fremkommet i forbindelse med et projekt om social differentiering i nutidige samfund (www.socsci.aau.dk/compas), hvor Aalborg benyttes som case, da byen kan siges at stå midt i en forandring fra industrisamfund til videnssamfund. Disse data peger ret entydigt på, at kulturelle forbrug og præferencer også i dag i stor grad er struktureret i henhold til social baggrund.

Det første sigte med denne artikel er at *lede efter mønstre i, hvordan kulturelle forbrug grupperer sig sammen eller i modsætning til hinanden*. Det andet sigte er at *analysere, hvorledes disse mønstre kan relateres til sociale forskelle*. Her vil vi undersøge, hvorvidt forskelle i kulturelle forbrug kan gribes med den samme model for sociale forskelle, som Bourdieu i sin tid anvendte i *La Distinction*, hvor henholdsvis økonomisk og kulturel kapital både har en samlet betydning og hver sin specifikke betydning. Det tredje sigte er at *fortolke disse forskelle i forbrug*, det vil sige at forsøge at forstå, hvorfor folk med en given sammensætning af kulturel og økonomisk kapital har bestemte kulturelle tilbøjeligheder. Hvad er der nu ved bestemte forfattere, musikere, fjernsynsprogrammer eller andet, der gør, at de appellerer lige til dem, de appellerer til? Her følger vi Bourdieus ide om, at habitus, der er formet af de specifikke eksistensvilkår, man har levet under eller lever under, påvirker vore livsstilsvalg.

Forskning om kulturelle forbrug og sociale skel

Forholdet mellem social ulighed på den ene side og kulturelle og livsstilsrelaterede forhold på den anden er et gammelt tema i sociologien med udspring hos Weber (1987) og hans analyse af stænderne som grupperinger, hvor deltagerne har den samme livsførelse eller livsstil, de samme begreber om anstændighed og den samme æresfølelse. Weber viste i sin analyse ikke blot, hvorledes kulturelle forskelle er udtryk for sociale skel, men også hvorledes disse forskelle bidrager til at opretholde og reproducere sådanne skel.

En anden klassiker på området, norskamerikaneren Thorstein Veblen med bogen *The Theory of the Leisure Class* (2007 [1899]), ser mere ensidigt på de kulturelle forbrugs betydning som tegn, der kommunikerer overskud, og med

det giver prestige, specielt gennem de iøjnefaldende, overdådige og unødvendige forbrug – *conspicuous consumption* – som den arbejdsfrie klasse kan tillade sig.

Marx' forståelse af den samfundsmæssige differentiering var mere endimensionel end Webers, da økonomiske skel blev set som det grundlæggende organiserende princip. Kultur tilhørte den samfundsmæssige overbygning og tjente således til at legitimere de økonomiske skel. I Frankfurterskolen blev dette videreført som en bekymringsdiskurs knyttet til kommercialisering og massekultur, der manipulerer med menneskers behov.

I den britiske *cultural studies*-traditionen, som også havde et marxistisk udgangspunkt, opstod der dog et forsøg på at tilskrive den "lave" kultur en værdi. I Richard Hoggarts pionerarbejde fra 1957 sammenligner han sin opvækst under 30erne med 50erne, og med en blanding af nostalgi og bitterhed beskriver han, hvordan arbejderklassens pubkultur og sangkultur viger for fjernsynet, jukeboxen og musikindustriens produkter. Her introduceres dog ideen om et publikum, der ikke bare passivt konsumerer kultur, men forholder sig aktivt til den, når de for eksempel laver deres egne versioner af de sange, de hører i radioen. I denne britiske tradition følger en række studier af populærkultur (specielt ungdomskulturer), som har et fælles forsøg på at forstå disse kulturelle former som meningsfulde for de, der skaber dem og/eller bruger dem. I 70erne møder denne retning den strukturalistiske semiotik og bliver mere optaget af de kommunikative aspekter i de kulturelle udtryk, hvilket ses tydeligt i Willis' (1977) klassiker *Learning to Labour*. Samtidigt er det britiske samfund blevet udpræget multikulturelt, og mange studier fokuserer på, hvorledes de kulturelle udtryk afspejler positionering ikke bare i forhold til klasse, men også i forhold til etnicitet – som i den nu klassiske studie af subkulturer og stilmæssige udtryk fra Dick Hebdiges hånd (1979). De fleste studier havde fokus på unge mænd, men i de senere tiår er kønsforskellene blevet udtrykkeligt tematiseret (efter blandt andre McRobbies ihærdige påpegning af denne mangel, se f.eks McRobbie & Nava 1984).

I 1979 blev Pierre Bourdieus bog *La Distinction* publiceret, og man kan vel roligt sige, at kultursociologien ikke har været den samme siden. Dens hovedemne er, hvorledes smag er forskellig inden for forskellige grupperinger i samfundet, noget som kommer til udtryk i form af forskellige præferencer med hensyn til billedkunst, musik, mad, møblement osv. Den enkeltes valg på disse områder opleves som frie valg, men Bourdieu viser hvilken systematik, der alligevel er i disse valg. Vi besøger de overlæssede, borgerlige hjem, hvor det dyreste altid regnes som det bedste, og derefter de intellektuelles mere asketiske hjem, hvor man har mere kulturel end økonomisk kapital og derfor lider under at have en bedre smag, end man har økonomi til. Efter besøg hos de ængstelige småborgere, som så gerne vil være fine, men ikke rigtig ved, hvorledes de skal bære sig ad, ender rejsen hos "de folkelige klasser", hvis smag er styret af nødvendigheden, og hvis præferencer er rettet mod at få

mest mulig for pengene – det være sig i form af tung og mættende mad eller prangende prydenstande.

På trods af disse meget eksplicite beskrivelser af klasseforskelle insisterer Bourdieu på, at klasser ikke findes i nogen absolut forstand. Der findes i stedet et socialt rum, som består af en række sociale forskelle, hvoraf de vigtigste er de økonomiske og de kulturelle (uddannelsesrelaterede) skel. Habitus, som kan defineres som et set af tilbøjeligheder eller en væremåde, er formet under de sociale betingelser, den enkelte er vokset op i. Ved at virke gennem habitus fremstår socialt etablerede forskelle som personlige præferencer. Derved tilsløres den dominans, der foregår på det kulturelle område. For på trods af alle forskelle i præferencer vil de fleste være enige om, at de socialt dominerendes smag også er den bedste smag. Selv er man måske mere til billeder af solnedgange end til abstrakt kunst, mere til bixemad end til sushi osv., men man ved godt, at det sidstnævnte er det "fineste". Social dominans handler i sit inderste om et herredømme over perceptionskategorierne, over hvorledes man opfatter, inddeler og vurderer verden.

Bourdieus arbejde har haft en enorm indflydelse på senere kultursociologi, men har også mødt betydelig modstand. Et vigtigt stridspørgsmål har netop været hans syn på dominans, da han tegner et negativt billede af de folkelige klasser og ikke ser deres kulturelle udtryk som resultater af aktive og kompetente valg (jf. f.eks. Fiske 1987; Thornton 1995; Bjurström 1997; Frith 1996).

Andre har snarere fæstet sig ved det billede, Bourdieu tegner af de dominerende klasser, og hævder, at de slet ikke er så snobbet, som han vil have dem til. Her har Peterson & Kern (1996) haft stor indflydelse med deres påstand om, at den kulturelle elite i stigende grad præges af at være "altædende" – *cultural omnivores* – i den forstand, at de godt kan lide både finkultur og populærkultur. Deres analyse er baseret på amerikanske data om musikpræferencer. På grundlag af et stort datasæt fra Storbritannien hævder Chan & Goldthorpe (2004, 2005), at skellet mellem de "kulturelt altædende" og de, der kun holder sig til en type føde (*univores*), er en vigtig skillelinje og bruger også dette til at rejse tvivl om, at kultureliten skal udøve en dominans, noget Bennett et al. (1999) også betvivler på grundlag af australske data. I en oversigtsartikel om uddannelsesforskning konkluderer Lareau & Weininger (2003:579-80): "(...) the exclusive respect traditionally accorded to "highbrow" cultural pursuits has largely dissolved, at least in some English-language countries." Bryson (1996) går lidt videre og hævder på grundlag af amerikanske data, at de højt uddannedes kulturelle praksis i dag bedre kan betegnes som, at de udøver tolerance end, at de udøver former for symbolsk eksklusion. Dette syn understøttes i en norsk interviewstudie, hvor Skarpenes (2007) hævder, at de højt uddannede i Norge sjældent vurderer andre ud fra kulturelle standarder, og selv i stor grad slutter sig til populære kulturelle former. På grundlag af danske surveydata om kulturelle aktiviteter over et tidsrum på 40 år mener Jæger og Katz-Gerro (2008), at de altædende er på fremmarch også i Danmark. I alle

disse studier foretager forskerne imidlertid forhåndskategoriseringer af hvad, der skal regnes som henholdsvis highbrow eller lowbrow (f.eks. at klassisk musik er highbrow og at country er lowbrow), eller af hvad, der skal regnes som henholdsvis et bredt eller et smalt spekter, hvilket gør det svært at vurdere deres konklusioner. I Bourdieus argument er den væsentlige pointe de kulturelle forskelle mellem grupper, der sagtens kan bestå selv om indholdet, altså de konkrete præferencer, kan skifte. En design baseret på forhåndskategoriseringer kan ikke indfange dette.

En tredje position stiller i stedet et spørgsmål ved den grundlæggende ide om klasseforskelle og klasser som strukturerende. Det er dette sidste standpunkt vi i den følgende analyse først og fremmest ønsker at diskutere. I sociologiske analyser af nutidens post-industrielle samfund hævdes der gerne, at disse ikke er klassestrukturerede, og følgelig kan heller ikke klasser strukturere kulturelle forbrug. Med Katz-Gerro (2002) kan vi betegne argumenterne delvis som et middelklasseperspektiv, der hævder at langt de fleste individer i vestlige samfund har en fælles levestandard og ubetydelige livsstilsforskelle, og delvis som et perspektiv på nye identiteter, der hævder at andre kilder til identiteter nu er vigtigere end klasse. Overgangen mellem perspektiverne er dog flydende, hvis vi nu begynder med det førstnævnte perspektiv og lader argumentationen glide over i det sidstnævnte:

Fornøjelser og forbrug har en central position i hverdagslivet for store befolkningsgrupper (jf. Featherstone 1991). Kulturelle livstile og forbrugsmønstre går på tværs af beskæftigelses kategorier og kan kobles meningsfuldt til såvel kultur, etnicitet, religion eller bosted som til klasse (Pakulski & Waters 1996). Beck (1997) anser mennesket i det postindustrielle samfund som fristillet fra det industrielle samfundets sociale former: klasse-, familie- og kønsstatus. Kategorierne taber deres rolle som vejledere for handling og bærere af mening og tradition. Uligheder forsvinder ikke, men taber deres sociale betydning, ifølge Beck. Giddens (1996) følger det samme spor og hævder, at erfaringen af klasse individualiseres og går fra at være en erfaring af en kollektiv skæbne til blot at være en erfaring af bestemte begrænsninger og muligheder. Livsstil og smag bliver vigtigere markører for social differentiering end stilling i en produktionsproces. Den enkeltes livsforløb fastlægges i større grad gennem individuelle valg og livsplanlægning, hvor identitet og livsstil gøres til genstande for refleksivitet. Lahire (2004) hævder, på baggrund af interviews i Frankrig, at de individuelle forskelle er så store, at det ikke giver mening at reducere kulturelle præferencer til sociale kategorier. Hvis kvantitative analyser kan få mønstre frem, er disse af begrænset værdi, da de enkelte individer tit spænder meget bredt i deres præferencer, således at f.eks. akademikere ikke kun har en akademisk smag, men også har populærkulturelle præferencer i deres repertoire.

Med undtagelse af sidstnævnte er disse perspektiver imidlertid stærkere funderet i teoretisk end i empirisk funderet argumentation. Katz-Gerro (2002)

konkluderer, efter en sammenligning af fund fra fem vestlige lande, at der i modsætning til, hvad "middelklasseperspektivet" påstår, er sammenhæng imellem klasseposition og kulturelle forbrug i alle disse lande, men hun finder til gengæld støtte for et "nye-identiteter-perspektiv" i, at disse sammenhænge er nationsspecifikke, og i, at der også er stærke forskelle efter kultur, "race", religion og køn. En række artikler fra det pågående projekt "Cultural capital and social exclusion" i Storbritannien (særudgave af *Cultural Trends* 58/59 2006, særligt Gayo-Cal et al. 2006) bekræfter, at der findes mønstre i kulturelle forbrug relateret til social baggrund, men disse mønstre varierer efter om man studerer smagspræferencer, deltagelse eller kundskab, ligesom der er forskelle mellem de forskellige kulturelle områder. I Bennetts (2006) analyse af fjernsynsforbrug, Silvas (2006) af synspunkter på billedkunst, Wardes (2006) af sportslige aktiviteter, Wrights (2006) af læsning, Savages (2006) af musikpræferencer og Bennett et al. (2008) af forskellige kulturelle forbrug set sammen, kommer alder og køn ud som stærkt diskriminerende faktorer sammen med uddannelse og indtægt. I en opsamlende bog konkluderes der alligevel som følger (Bennett et al. 2008:181): "This is all striking evidence of powerful class divisions in cultural practices."

I det følgende vil vi lede efter mønstre i et empirisk materiale fra Aalborg. Vort sigte vil være at undersøge, hvorvidt de forskelle i præferencer, der kan observeres, kan sættes i sammenhæng med sociale klasser i bourdieusk forstand.

Det empiriske grundlag

Et udvalg på 1600 personer mellem 18 og 75 år, bosiddende i Aalborg kommune, blev trukket, hvorefter disse fik tilsendt et orienterende brev og efterfølgende blev kontaktet for et telefoninterview. Interviews blev gennemført i efteråret 2004 med 1174 personer (73,4 %). Bortfaldet skyldes for 204 personers vedkommende (12,8 %), at de ikke ønskede at deltage, videre var 41 syge eller af andre grunde ikke i stand til at deltage, mens der slet ikke blev opnået kontakt med de sidste 181. Kun for den yngste aldersgruppe (under 20 år) er responsraten væsentlig lavere (65,0 %) end for andre grupper. Vi valgte telefoninterviews som fremgangsmåde, da hjemmeinterviews ikke bare er væsentligt dyrere, men nu om dage også giver lavere responsrater og skævere bortfald (jf. Gundelach 2002; Andersen 2004; Togeby 2004). Dette valg lagde imidlertid begrænsninger på både antal af spørgsmål (vi havde i alt 140 spørgsmål) og type af spørgsmål.

En ret stor andel af spørgsmålene i spørgeskemaet omhandlede forskellige baggrundsforhold, mens de øvrige omhandlede holdninger til politiske og moralske spørgsmål og livsstile. De områder, der blev dækket, var brug af byen (om man f.eks. har været i teateret inden for det sidste år), fjernsynsprogrammer man hyppigt ser, brugsmåder af internet, musiksmag, synspunkter på billedkunst (som hvorvidt det helst skal være figurativt), hvordan hjemmet

er indrettet (med f. eks. designermøbler), mad (hvad man lægger vægt på, når man serverer for gæster), politiske holdninger, læsning af aviser og tidsskrifter, forfattere man kan lide, og idrætter man har praktiseret. I tillæg havde vi nogle enkeltspørgsmål om kæledyr, højtlesning og lektiehjælp til børn samt syn på svært forklarlige eller overnaturlige fænomener (fra akupunktur til ufoer).

Vi overvejede også andre områder, som præferencer med hensyn til film, ferier og haver. Disse områder kunne være lige så interessante, som dem, vi valgte, så der er kun pragmatiske grunde til, at de ikke er med. Inden for hvert enkelt område har vi også kun et begrænset antal spørgsmål og ingen udtømmende information om den enkeltes præferencer (med undtagelse af idrætter og læsning af aviser/magasiner, hvor respondenterne selv har opgivet disse). Vi kender således respondenternes holdning til et antal forfattere eller musikalske artister, men ved ikke hvad de i øvrigt kan lide eller ikke lide at læse eller lytte til.

Vore livsstilsspørgsmål er valgt ud fra en forventning om, at de vil kunne få frem skel på netop disse områder. Indenfor f. eks. litteraturområdet har vi derfor ikke valgt forfattere ud fra bestseller-lister, men valgt ni forfattere der burde repræsentere forskellige smagsorienteringer. De er altså valgt ud fra nogle bestemte forventninger til, hvilken type mennesker der vil sige, at de bryder sig om eller ikke bryder sig om at læse dem (i denne sammenhæng kan fravalgene give lige så meget information som de positive tilkendegivelser).

Rummet af livsstile

Vi har underlagt vore data forskellige korrespondanceanalyser. Ved hjælp af denne statistiske teknik, der bygger på multidimensionel geometri, kan mønstre i store datasæt afdækkes og visualiseres. Der tages udgangspunkt i enhedernes egenskabsprofiler, og på grundlag af disse beregnes afstande mellem egenskaber (og enheder) i et mangedimensionelt rum. I fremstillingen af analysen forenkles rummet til et lille antal dimensioner, gerne to, i et kort. I et kort af denne type vil informationen fordeles således, at de karakteristika, der tit forekommer sammen, kommer til at ligge tæt på hinanden, mens de karakteristika, der sjældent forekommer sammen, vil ligge langt fra hinanden (Greenacre 1984; Hjellbrekke 1999; LeRoux & Rouanet 2004).

Vi har valgt som aktive variable for konstruktionen af et livsstilsrum 37 variabler fra seks af vore ni tematiske områder. På nær spørgsmålene om kunst, der har tre svarkategorier (ja, neutral, nej), har alle spørgsmål i analysen kun to svaralternativer: en positiv og en negativ tilkendegivelse (hvilket betyder, at dem, som f. eks. siger, at det passer nogenlunde, at deres hjem har mange antikviteter, er slået sammen med dem, der siger at det passer godt, og tilsvarende på den negative side).

Udvælgelsen af variabler er sket gennem en modellering, hvor både forskellige tematiske områder og forskellige enkeltspørgsmål er taget ud og ind

af analysen. I denne proces har vi søgt hen imod en model, der er så stabil som muligt. Det betyder, at egenskaber, der optræder sammen, når nogle tematiske områder kombineres i analysen, også skal optræde sammen, når andre tematiske områder kombineres. Videre skal løsningen være balanceret, hvilket vil sige, at praksisområderne vi undersøger, skal have tilnærmelsesvis den samme vægt (i antal variabelkategorier): Dette har medført, at fra nogle områder, hvor vi havde mange spørgsmål, er ikke alle taget med for at undgå, at et enkelt livsstilsområde skulle få en uforholdsmæssig stor betydning. Nogle aviser havde imidlertid ret få læsere, og for at få flere respondenters avisvalg repræsenteret har vi derfor slået nogle aviser sammen til en kategori i de tilfælde, hvor vi kunne se, at det var den samme type mennesker, der læste disse aviser.

Følgende aktive variabler blev valgt:

Tv-programmer man kan lide at se	Ja %
Drengene fra Angora	36
Lægens bord	41
Strandvejsvillaen	12
Deadline	44
Pengemagasinet	51
Hvem vil være millionær	60
Regionale nyheder	91
Karakteristik af hjemmet	Ja %
Rent og ryddeligt	93
Loppemarkedsstil	8
Eksklusivt	27
Arkitekttegnede designmøbler	22
Mange antikviteter	26
Mange bøger	66
Mange pyntegenstande	58
Avislæsning	Ja %
Information og/eller Politiken og/eller Weekendavisen	9
Nordjyske Stiftstidende	64
Kulørt familieblad	15
Fagforeningsblad	13
Jyllandsposten og/eller Børsen	26
BT og/eller Extrabladet	15
Holdninger til billedkunst	Ja %
Jeg kan bedst lide et billede, hvis jeg kan se, hvad det forestiller	44
Jeg sætter større pris på et maleri, hvis jeg ved noget om billedet eller om kunstneren	54
Jeg kan godt lide Skagenmalerne	80
Jeg kan godt lide Cobra-malerne	48
Jeg finder installationskunst interessant	11

Hensyn når man serverer middag til gæster	Ja %
Jeg serverer oftest fedtfattig mad	57
Jeg sætter en ære i, at der altid er rigeligt med mad	95
Jeg serverer oftest traditionel, dansk mad	46
Når jeg handler ind til en middag med gæster, er det lige meget hvad det koster	66
Det er gerne noget nyt og lidt eksotisk	57
Jeg ville aldrig vove at servere noget, som jeg var usikker på om mine gæster ville kunne lide	58

Idræt man udøver eller har udøvet	Ja %
Badminton	12
Cykling	10
Fodbold	15
Gymnastik	12
Håndbold	8

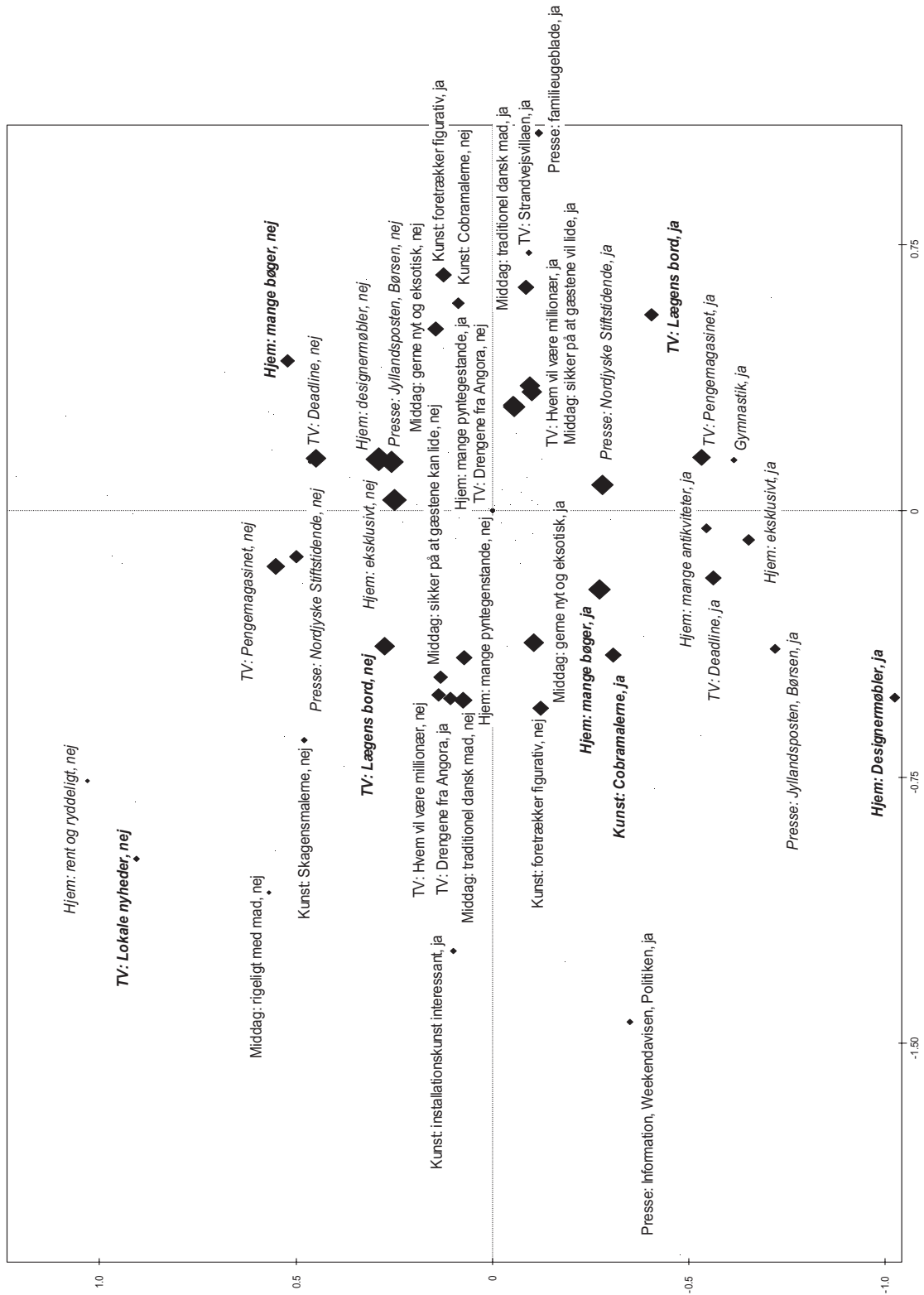
Under modelleringen har vi arbejdet iterativt ved at tage tematiske områder ind og ud for at se, hvorvidt disse skift ville give en væsentlig ændring af strukturen. En sådan ændring opstod, da litteraturspørgsmålene blev indført i analysen, da spørgsmål om præferencer her kun var blevet stillet til de, der opgav at læse bøger, hvorfor der opstod et skel mellem "læsere" (56 %) og "ikke-læsere" (44 %). Da disse to grupper også adskilte sig fra hinanden på en del andre områder, blev en uforholdsmæssig stor andel af den samlede varians knyttet til dette ret trivielle skel. Vore musikspørgsmål kom også til at skabe ustabilitet ved at dominere løsningen og derved fortegne variationen inden for de andre områder. Vi har af den grund valgt at præsentere disse to sæt af spørgsmål som illustrerende variabler i analysen. Det betyder, at de ikke medvirker aktivt til at forme figurens spredningsmønster, men er blevet sat ind i figuren efterfølgende, således at vi kan se, hvorledes de forskellige musik- og læsepræferencer går sammen med andre livsstilstræk. Mere uddybende information om datagrundlaget og databehandlingen er tilgængelig på vor hjemmeside (www.socsci.aau.dk/compas).

I dette kort ligger altså livsstilselementer, der tit optræder hos de samme respondenter (er positivt korrelerede), tæt ved hinanden, mens de, der sjældent optræder sammen, ligger langt fra hinanden (på forskellig side af midtpunktet, hvis de er negativt korrelerede). I denne første figur er det de to akser, som fanger mest spredning, der fremstilles. De er af noget forskellig vægt, da den første akse tager 65,9 % af den totale varians, mens den anden tager 19,2 % (den tredje, som vi kort vil gøre rede for senere, tager 5,4 %). Set under et er altså 85,1 % af den totale varians gengivet i denne figur. De to akser er sociologiske dimensioner, der fanger affiniteter og modsætninger i data, og de kan tolkes ved, at man finder frem til de variabler, der har bidraget mest til, at en akse er kommet til at ligge som den ligger (se tabel på vor hjemmeside).

Den første, horisontale akse, er den vigtigste akse i den forstand, at det er

Figur 1. Aalborgs livsstilsrum.

37 aktive variabler fra seks livsstilsområder: Hjemindretning, fjernsynsprogrammer, aviser, mad, idræt og synspunkter på billedkunst. Kategorier med bidrag til den første akse over gennemsnittet i almindelig skrift; kategorier med bidrag til den anden akse over gennemsnittet i kursiv, og kategorier, der bidrager til begge akser over gennemsnittet, i fed skrift.

den, der fanger den største andel af datamaterialets varians. Til denne akse er der svar på spørgsmål om man bedst kan lide et billede, når man kan se, hvad det forestiller, og om man tit serverer traditionel mad, der bidrager mest. Det at sige nej til disse udsagn lægger sig på den venstre side, og de modsvarende positive tilkendegivelser på højre side. Derefter kommer det at finde installationskunst interessant, hvor den positive (men sjældne) eller i det mindste neutrale tilkendegivelse nu lægger sig til venstre, og den helt afvisende (og ret almindelige) holdning til højre. Videre følger det at sige man tit ser programmet *Lægens bord* i fjernsynet (ja til højre), at læse *Information*, *Politiken* og/eller *Weekend-Avisen* (ja til venstre), at læse familieugeblade (ja til højre), at gerne servere middagsgæsterne noget nyt eller lidt eksotisk (ja til venstre), at tit se *Hvem vil være millionær* (ja til højre), at sætte pris på Cobra-malerne (ja til venstre), at ikke ville servere middagsgæsterne noget man ikke var helt sikker på, de kunne lide (ja til højre), at tit se *Drengene fra Angora* (ja til venstre) og at have mange pyntegenstande i sit hjem (ja til højre).

På den venstre side finder vi altså individer, som sætter pris på abstrakt kunst, ironisk underholdning (*Angora*), eksotisk mad og intellektuelle dagblade. På den højre side finder vi individer, som sætter pris på figurativ kunst, den kulørte presse, samt *Lægens bord* og *Hvem vil være millionær* i fjernsynet. Videre har de tit *mange pyntegenstande* og serverer gerne deres gæster *traditionel mad* og også helst noget de er sikre på, at disse gæster godt kan lide. Livsstilsudtrykkene ved disse to poler er slet ikke de samme, som dem Bourdieu fremhævede i *La Distinction*, men et skel mellem på den ene side en mere abstrakt orientering sammen med mere intellektuelt krævende forbrug og på den anden side en mere konkret – men også mere social – orientering, sammen med nogle mindre krævende forbrug, ser ud til at kunne genfindes.

Går vi til den vertikale dimension, er der nogle andre modsætninger, der træder frem. Her finder vi svar på følgende spørgsmål, med de med den stærkeste effekt nævnt først: om man har *designermøbler*, ser *Pengemagasinet* og *Deadline* i fjernsyn, læser *Jyllandsposten* eller *Børsen*, betegner sit hjem som *eksklusivt*, har *mange bøger*, læser *Nordjyske Stiftstidende*, ser *Lægens bord*, og har *mange antikviteter* i sit hjem. Til alle disse spørgsmål placerer de, der svarer ja, sig lavt nede i figuren, og de, der svarer nej, placerer sig højt oppe. Designermøbler, antikviteter og et eksklusivt hjem er alle livsstilstræk, der fordrer en god økonomi, og at se *Pengemagasinet* og at læse *Børsen* kan relateres til interesse for pengenes verden. Denne dimension har elementer af både en kulturel orientering (*Deadline*, *mange bøger*) og en populær orientering (*Lægens bord*), men ser alligevel ud til først og fremmest at skelne efter økonomiske midler og interesse for økonomiske forhold.

Den tredje dimension har vi ikke fremstillet grafisk her, men vor analyse af den viser, at den trækker en modsætning mellem dem, som svarer ja til at spille eller have spillet fodbold, til at læse *Ekstrabladet* eller *BT*, til at se *Drengene fra Angora*, til ikke at gå eller have gået til gymnastik, men derimod til

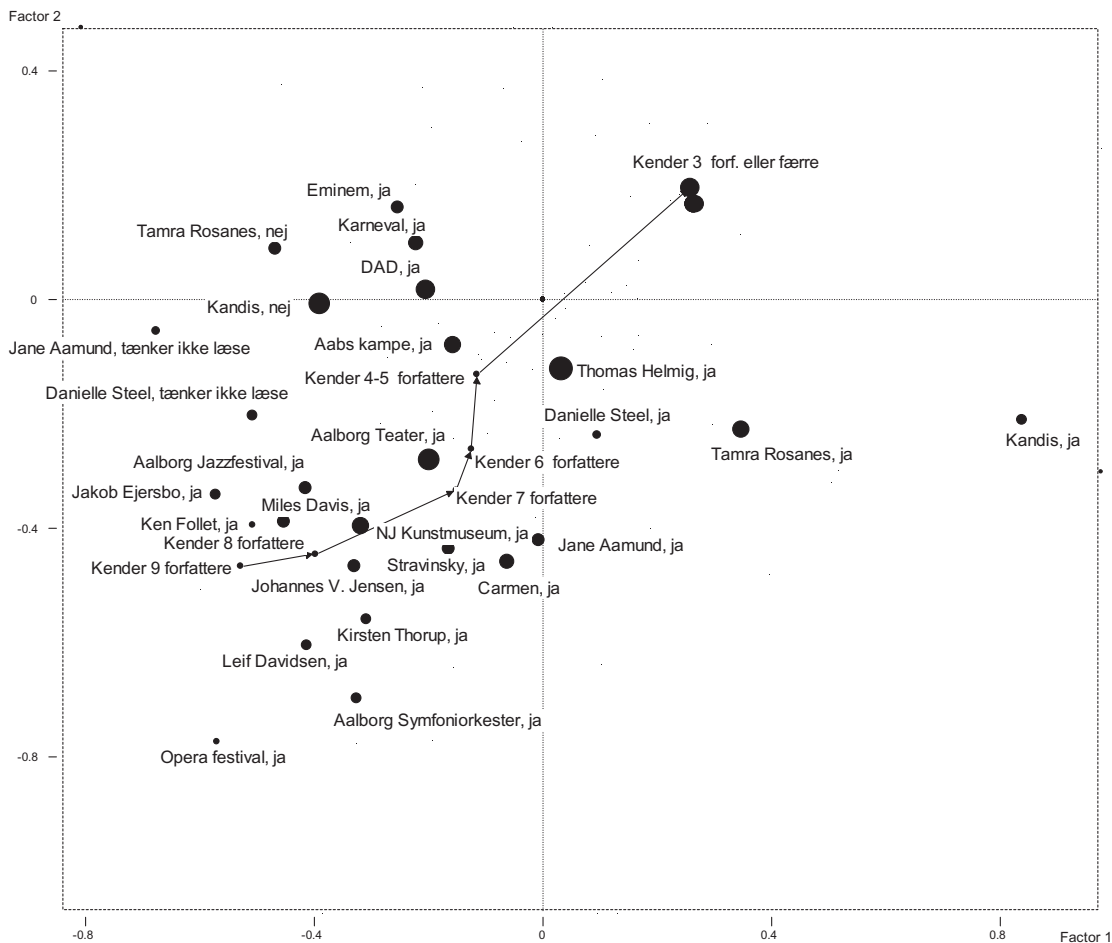
badminton eller håndbold, på denne ene side, og dem med de modsatte svar på den anden. Her kan man forestille sig, at både køn og alder virker ind på denne fordeling.

Vi vil nu fylde ud med fordeling af nogle flere kulturelle forbrug ved at projicere svar på spørgsmål om litteratur, musik og brug af byens kulturelle faciliteter ind i det ovenstående kort (mens vi fjerner betegnelserne fra dette oprindelige kort, af hensyn til læsbarhed). Det betyder, at for eksempel punktet for at have læst *Bo Lidegaard* placerer sig i nederste venstre kvadrant, fordi de, der har svaret ja til dette, er personer, der i øvrigt typisk vil have svaret ja til at de har *designermøbler* eller *antikviteter*, læser *Jyllandsposten* eller *Børsen* osv.

De følgende spørgsmål er med i figur 2 som supplementære variabler:

Brug af byens kulturelle faciliteter	Ja %	Forfattere man har læst	Ja %
Nordjyllands Kunstmuseum	44	Johannes V. Jensen	33
Aalborg Symfoniorkester	21	Kirsten Thorup	24
Aalborgs Jazz festival	27	Leif Davidsen	26
Aalborgs Opera festival	7	Svend Åge Madsen	10
Aalborg Teater	54	Ken Follett	11
Aalborgs Karnevalsoptog	34	Jane Aamund	32
AaBs kampe	42	Jakob Ejersbo	23
		Danielle Steel	19
		Bo Lidegaard	5
Musikartister/komposition man kan lide	Ja %		
Thomas Helmig	65		
Miles Davis	27		
Stravinsky	28		
Tamra Rosanes	44		
DAD	50		
Kandis	23		
Eminem	28		
Operaen Carmen	35		

Figur 2. Aalborgs livsstilsrum fra figur 1 suppleret med 32 kategorier fra tre øvrige livsstilsområder (brug af byen, litteratur og musik) lagt ind som illustrerende variabler.

Nogle tydelige mønstre træder frem: Den højre, øvre kvadrant, er næsten tom, men her ligger faktisk en række punkter, der har fælles at repræsentere manglende interesse og kendskab: ikke-tilslutning, ikke-kendskab og ikke-brug. Her finder vi punkterne for at kende tre eller færre forfattere, for aldrig at have været i *Aalborg teater*, til koncert med *symfoniorkesteret* eller til *jazzfestival*, for aldrig eller kun sjældent at læse bøger, og for ikke at kende en del af de nævnte forfattere, musikartister og musikstykker. De eneste positive tilkendegivelser er her at kunne lide *Tamra Rosanes* og *Kandis* – altså de mest populære kulturelle valg. Bevæger vi os mod venstre, synes det som om det manglende kendskab erstattes af en klarere afvisning: at ikke bryde sig om *Tamra Rosanes*, *Kandis* eller *Jane Aamund* ligger alle i øvre venstre kvadrant. Bevæger vi os videre nedover på den venstre side, finder vi aktiv brug af byens kulturelle faciliteter, som *teateret*, *kunstmuseet* og *jazzfestivalen*, sammen med læsning af *Sven-Aage Madsen*. Læsning af *J.V. Jensen*, *Ken Follet*, *Bo Lidegaard*, *Kirsten Thorup* og *Leif Davidsen* samt at have deltaget ved *operafestivalen* eller til koncert med *symfoniorkesteret* ligger længer nede i denne kvadrant.

Klasser som struktureringsprincip

Vi vil i det følgende undersøge om disse livsstilsforskelle kan være klassestrukturerede. For at svare på dette, skal vi først finde frem til mål for klasse, og derefter vil vi anvende disse mål til at illustrere variabler i vort livsstilsrum. Derefter vil vi anvende en anden teknik – clusteranalyse – til at få endda tydeligere frem den sociale strukturering i disse data, og vi vil i denne sammenhæng også få frem betydning af køn og af alder.

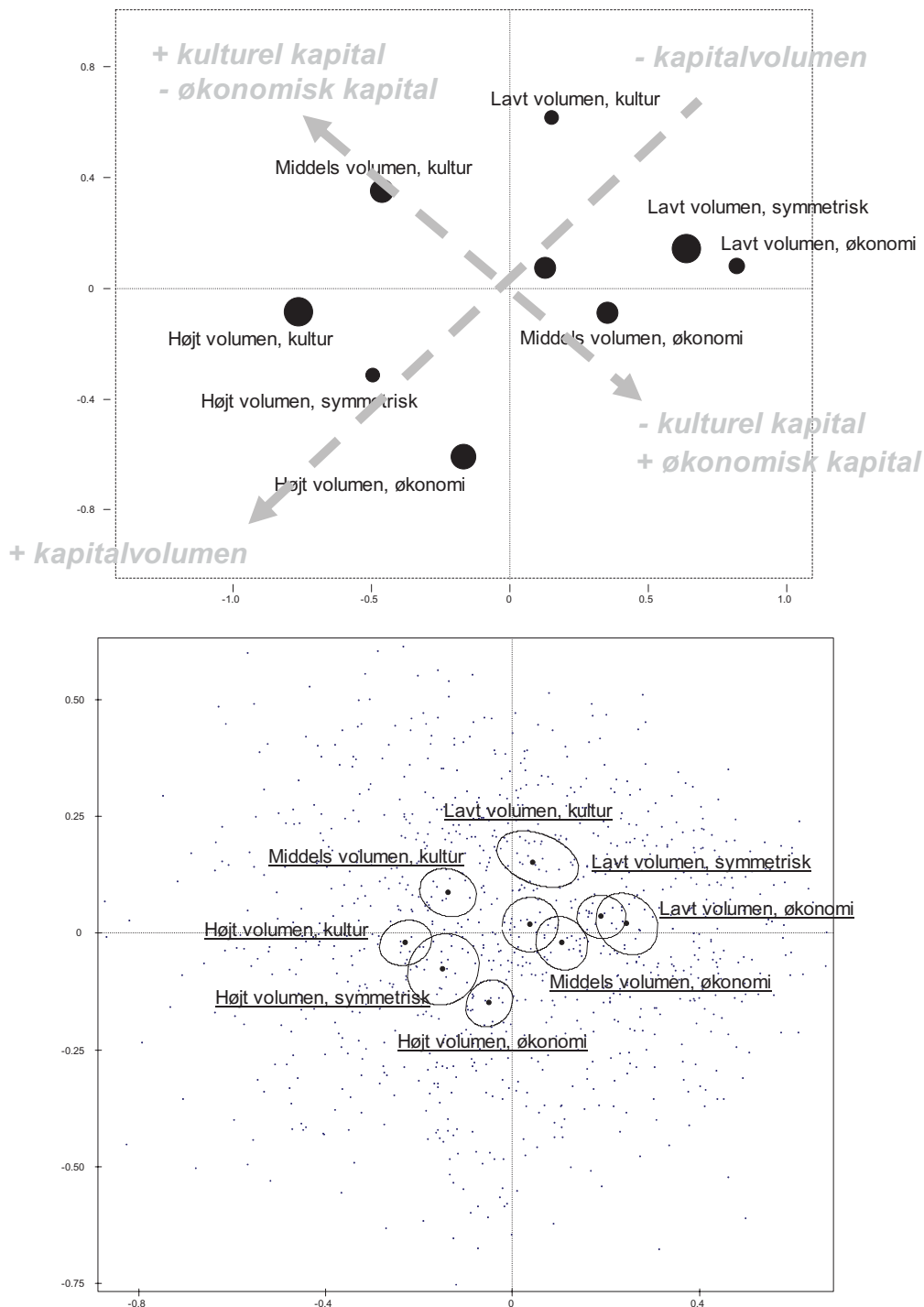
Bourdieu (1984:107) kritiserede de almindelige forståelser af kausalitet som lineære sammenhænge mellem enkeltfaktorer og ønskede at erstatte denne forståelse med en model af strukturel kausalitet på basis af hele netværk af faktorer. Bourdieus begreber om økonomisk og kulturel kapital bliver tit reduceret til indtægt og uddannelse, men kapitalbegreberne var møntet på at betegne komplekse netværk af sammenspillende faktorer. I *La Distinction* omfatter økonomisk kapital ud over indtægt alle former for besiddelser, der kan konverteres til penge. Kulturel kapital omfatter ud over egen uddannelse også nedarvet kulturel kompetence og smag samt materialiseret kultur i form af for eksempel billeder og bogsamlinger. Med udgangspunkt i et socialt rum, hvor dimensionerne er henholdsvis samlet kapitalvolumen (økonomisk + kulturel) og kapitalsammensætning (fra overvejende økonomisk til overvejende kulturel), konstruerede Bourdieu tre hovedklasser, efter høj, middel og lav kapitalvolumen, og derefter klassefraktioner inden for disse, efter om de overvejende havde økonomisk eller kulturel kapital, eller eventuelt en symmetrisk kapitalsammensætning.

Vi har i andre arbejder (Prieur, Rosenlund & Skjøtt-Larsen 2008, Prieur & Rosenlund 2009) fulgt denne fremgangsmåde og konstrueret et socialt rum for Aalborg ud fra en korrespondanceanalyse af 10 "uafhængige" variabler: respondentens uddannelse, respondentens fars uddannelse, indtægt, værdi af bil, sommerhus, bolig og formue, respondentens beskæftigelse og respondentens fars beskæftigelse (overvejelser knyttet til valg af disse variabler er at finde i de nævnte arbejder, samt på vor hjemmeside). Hoveddimensionerne i det rum, der således fremstår, er ligesom i Bourdieus *Distinction* samlet kapitalvolumen og sammensætning af kapital. Vi har derefter delt dette rum ind i tre klasser, hvor den første består af individer med høj volumen af samlet kapital, den anden af individer med middel volumen og den tredje af individer med lav kapitalvolumen. Dette er altså "klasser på papiret" i Bourdieus forstand – grupper forskeren har konstrueret, som ikke behøver svare til oplevede sociale skel. Hver af disse klasser er derefter delt ind i tre klassefraktioner efter deres kapitalsammensætning: en fraktion med overvejende økonomisk kapital, en med symmetrisk kapitalsammensætning og en med overvejende kulturel kapital. Således har vi konstrueret ni klassefraktioner, der fanger begge det sociale rums hoveddimensioner: volumen og sammensætning af kapital.

I de følgende to figurer (figur 3 a og b) er disse klassefraktioners gennem-

snitspositioner projiceret ind i livsstilsrummet fra figur 1. Afstanden mellem klassen med høj kapitalvolumen og den med lav kapitalvolumen er et udtryk for den strukturerende kraft, kapitalvolumen har, mens afstanden mellem kulturfraktioner og økonomifraktioner udtrykker kapitalsammensætningens indflydelse på livsstile.

Figur 3 a og b. Aalborgs livsstilsrum (fra figur 1) med ni klassefraktioner som supplementære (illustrerende) variabler indprojiceret i kategorirummet 3 a og som gennemsnitspunkter i individrummet i 3b¹. 3a har de strukturerende dimensioner indtegnet. I 3 b er konfidensellipser indtegnet.

Gennemsnitspunkterne for de ni fraktioner danner et tydeligt mønster i dette kort. Alle tre fraktioner fra klassen med lav kapitalvolumen ligger oppe til højre i den første kvadrant, mens de tre fra klassen med høj kapitalvolumen ligger nede til venstre i tredje kvadrant, og de tre fra den midterste klasse ligger imellem. Deres placering er således struktureret efter kapitalvolumen, som i figur 3a er tegnet ind som en pil langs med figurens diagonal (fra første til tredje kvadrant).

Livsstilsrummet er imidlertid også tydeligt struktureret af kapitalsammensætning. Denne er tegnet ind som en dobbelt pil, der følger figurens anden diagonal (fra anden til fjerde kvadrant). Alle hovedklassernes klassefraktioner med overvejende kulturel kapital er trukket op mod det øvre venstre hjørne, mens alle klassefraktioner med overvejende økonomisk kapital er trukket ned mod det nedre højre hjørne. Figur 3b har indtegnet konfidensellipser (95 %), der viser at gennemsnitspositionerne er vel separeret fra hinanden. Da afstanden mellem den laveste og den højeste klasse er større end mellem de kulturelle og de økonomiske fraktioner, kan vi dog slutte, at kapitalvolumen har en stærkere strukturerende kraft end kapitalsammensætning.

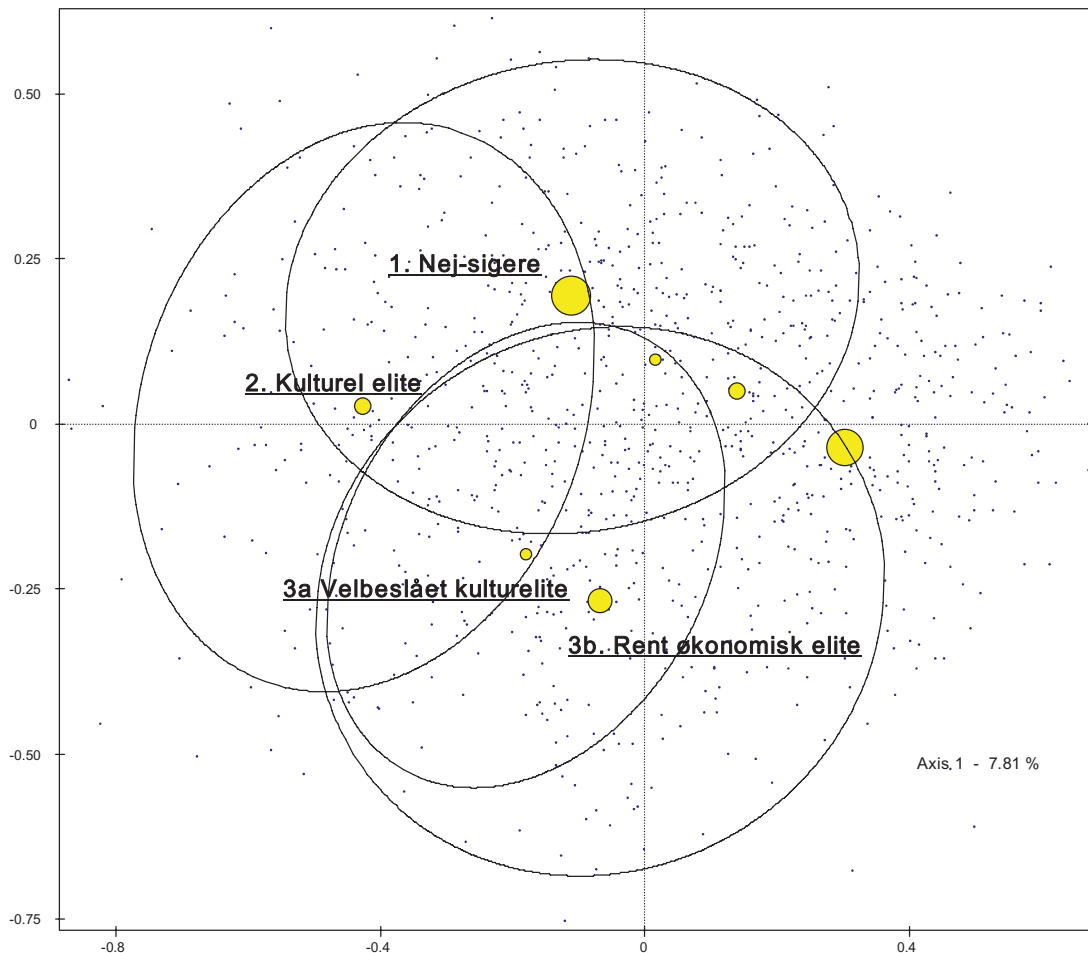
Analysen giver støtte til Bourdieus tese om *strukturel homologi*. Rummet af livsstile synes struktureret efter de samme principper, der skaber og opretholder sociale skel i materielle eksistensbetingelser: volumen og sammensætning af kapital. De nævnte differentieringsmekanismer kan imidlertid være vævet sammen med andre strukturerende forhold. Vi skal i den følgende clusteranalyse se, hvorledes alder og køn fordeler sig i livsstilsrummet.

Grupper med fælles smag

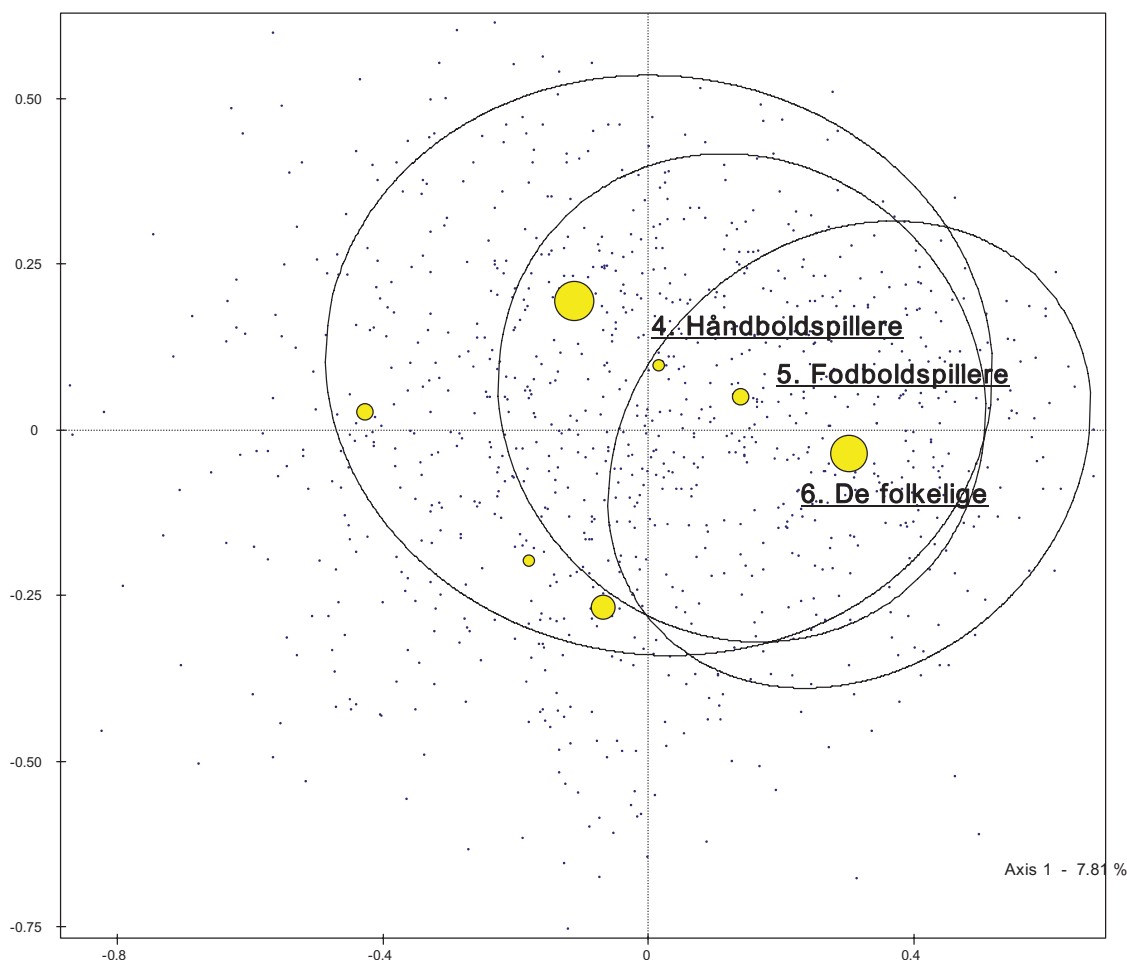
Korrespondanceanalysen har givet en oversigt over de organiserende dimensioner i et rum af livsstile. Med henblik på at få frem grupper med nogenlunde fælles smag og orientering, vil denne nu blive suppleret med en clusteranalyse, baseret på en metode, der betegnes som *Ascending Hierarchical Classification* (AHC). Vore respondenter deles ind i grupper efter hvem, de ligner mest, ud fra deres værdier på de 37 aktive variabler. Clustrene er konstrueret ved hjælp af variansanalytiske teknikker, der samtidigt optimaliserer homogeniteten inden for clustrene og forskellen imellem dem. Analysen foregår i successive trin således at hele udvalget først deles ind i to clustre, som er så forskellige fra hinanden som overhovedet muligt. Derefter bliver det mest heterogene af de to clustre delt i to efter samme princip. Derefter bliver det mest heterogene af disse tre clustre delt i to, osv. Figur 4 nedenunder viser resultatet af denne analyse, delt i to kort af hensyn til læsbarhed. Figurens to kort viser respondenternes positioner med koncentrationsellipser tegnet ind rundt de syv tydeligste livsstilsfællesskaber i det samme rum for kulturelle forbrug, som blev fremstillet i figur 1. Det betyder, at 86 % af de individer, der tilhører dette cluster, befinder sig inden for den indtegnede ellipse (jf. LeRoux & Rouanet 2004:106 ff.). Den matematisk set optimale inddeling af disse data

er i seks clustre. Vi har alligevel delt dem i syv, da den sidste inddeling viser sig også at have sociologisk interesse.

Figur 4. Aalborgs livsstilsrum med respondenterne og syv smagsclustre lagt ind.

Den første gruppe (1), med 26 % af respondenterne, har en tydelig overrepræsentation af individer, som har svaret nej til næsten alt: De ser hverken det ene eller det andet fjernsynsprogram, de læser slet ikke aviser, deres hjem lader sig ikke beskrive med nogle af de karakteristika, der her blev spurgt til osv. (vi nævner blot de mest signifikante egenskaber). En af de få positive tilkendegivelser hos dem er, at individer med loppemarkedsmøbler er overrepræsenteret her (men de er få). En nærmere analyse viser, at de i hovedsagen er unge (40 % under 30 år) og at mange er kvinder, og videre at der blandt dem er mange studerende, men også nogle arbejdere. Der er alligevel en klar overrepræsentation af respondenter med positioner inden for de kulturelle fraktioner af de mellemliggende og lavere klasser. Vi vil betegne dette cluster som "nej-sigere".

Den anden gruppe (2), med 10 % af individerne, har et tydeligere livsstils-
 mæssigt præg. Her er individer med en finkulturel smag overrepræsenteret.
 De stærkest udslagsgivende variabler er, at de svarer ja eller forholder sig
 neutralt til at *installationskunst er interessant*, ja til at de læser *Information*, *Pol-
 itiken* eller *Weekend-Avisen*, til at de ser *Drengene fra Angora*, til at de kan lide
Cobra-malerne, til at de ser *Deadline*, til at de til deres gæster *ikke serverer tra-
 ditionel mad*, og videre at den mad de serverer dem behøver *ikke være noget de
 ved gæsterne kan lide*, og de erklærer også, at de *ikke foretrækker figurativ kunst*.
 De oplyser tit, at de har *mange bøger* i deres hjem, og også tit, at der *ikke er rent
 og ryddeligt* hos dem, og at der *ikke er mange pyntegenstande* og *ikke er eksklusivt*.
 Hvis vi også trækker de supplementære livsstilsvariable ind, aftegnes endda
 tydeligere en gruppe kulturinteresserede og kulturelt aktive mennesker. Her
 er de højeste andele, der har læst alle de forfattere, som det blev spurgt til,
 med undtagelse af Jane Aamund og *Danielle Steel* – to forfattere som man her
 kender til, men ikke har tænkt sig at læse. Her er de højeste andele for at
 kunne lide *Miles Davis*, *DAD*, *Carmen* og *Stravinsky*, og også de højeste for ikke
 at kunne lide *Kandis* og *Tamra Rosanes*. Livsstilmæssigt er dette det mest ho-
 mogene cluster, hvor vi skal helt op i 14 clustre, før dette cluster bliver splittet

i to (hvor læsere af *Weekend-avisen*, *Information* og/eller *Politiken* skilles fra de øvrige). En nærmere analyse af individerne i dette cluster viser, at to tredjedeler tilhører de kulturelle fraktioner (mod rundt en tredjedel i hele udvalget) og kun 13 % tilhører en økonomisk fraktion, med beskæftigelseskategoriene "lærere ved gymnasium/universitet" og "studerende" som de mest overrepræsenterede. Samtidig er her flere tegn på lav økonomisk kapital, f.eks. med overrepræsentation af personer uden bil eller med billige biler. Vi antager, at vi her har afgrænset en gruppe vi kan tillade os at betegne som en "kulturel elite". Kønsmæssigt er denne gruppe balanceret.

Den tredje gruppe (3a og 3b) er større, med 22 % af individerne. Denne gruppes smag synes at spejle besiddelse af økonomisk kapital. Her beskrives tit hjemmene som *eksklusive*, her er høje andele med *designermøbler* og med *antikviteter*. Her er også en interesse for den økonomiske verden med høje andele, der læser *Jyllandsposten* og *Børsen*, og som ser *Pengemagasinet*. Men her er bestemt også en kulturel interesse, dog ikke så tydelig som i den foregående gruppe. Man kan her typisk lide *Cobra-malerne*, mens man *ikke foretrækker figurativ kunst*. Dog appellerer *installationskunst* ikke til denne gruppe. En anden vigtig forskel fra begge de foregående grupper er en tydeligere lokal orientering, hvor man ser *lokale nyheder* i fjernsyn og læser den regionale avis *Nordjyske Stiftstidende*. En nærmere analyse af individerne i dette cluster viser også en tydelig overrepræsentation i forhold til alle indikatorer for høj økonomisk kapital, og vi vil derfor tillade os at betegne clusteret som "den økonomiske elite".

Imidlertid er dette en ret heterogen gruppe, og når der er dannet 6 grupper i alt (hvilket matematisk set er den optimale løsning), er det gruppe 3, der står for tur til at splittes i to. Vi har taget denne opdeling med, da den sociologisk set er meget meningsfuld, men af respekt for det matematiske princip har vi nummereret de to grupper, der således dannes for 3a og 3b.

3a, der består af ca. 7 % af respondenterne, kan betegnes som en *velbeslået kulturelite*. De har mange livsstilstræk fælles med den kulturelite vi beskrev ovenfor. De er næsten ligeså kulturelt interesserede og aktive, men med en måske noget mere traditionel smag, da de godt kan lide Skagensmalerne, mens de ikke deler kulturelitens interesse for installationskunst og heller ikke deres begejstring for *Drengene fra Angora*. I øvrigt har de mange livsstilselementer til fælles med den øvrige økonomiske elite, men i forhold til gruppen som helhed er her væsentligt flere kvinder, og der er flere middelaldrende eller lidt ældre.

3b, med 15 % af respondenterne, kan betegnes som en *rent økonomisk elite*. Her er det længere mellem de kulturelle interesser, således at der her også er en del der kender Jakob Ejersbo, men ikke ønsker at læse ham. Her er også en del medlemmer af Rotary eller andre loger. Deres præferencer bærer præg af økonomisk overskud, som at der er vigtigt at servere rigeligt med mad til gæster, mens prisen ikke betyder noget.

På dette punkt i analysen tilbagestår 42 % af alle respondenterne, som overordnet er præget af en folkelig smag. I Bourdieus *La Distinction* (1979) vies der ikke meget opmærksomhed til de interne forskelle i "de folkelige klasser". De vigtigste forskelsskabende principper Bourdieu opererer med – kapitalvolumen og -sammensætning (forholdet mellem henholdsvis kulturel og økonomisk kapital) – giver jo heller ikke meget til en analyse af sociale grupper, der kendetegnes ved at mangle både økonomisk og kulturel kapital. Dette bør imidlertid ikke lede en til at antage, at disse grupper er homogene. Vi har derfor bestræbt os på at inkludere et ret bredt udvalg af variabler for at kunne fange sådanne forskelle, og med denne clusteranalyse har vi bestræbt os på at få forskelle frem inden for området for folkelig smag. Vi er i alle fald lykkedes til en vis grad. Et første vigtigt skel er alle markeret mellem et fravalg af langt de fleste aktiviteter og præferencer (i det første cluster) på den ene side og et positivt tilvalg af populærkulturen på den anden, som præger de 42 % vi nu skal analysere videre.

De resterende tre clustre er dannet gennem en opdeling af disse 42 %, og alle tre kan betegnes som variationer over folkelig smag. De har fælles en overrepræsentation af individer, der vil servere deres gæster *traditionel mad* og *noget de ved, at gæsterne kan lide*, og derfor *ikke noget nyt og måske lidt eksotisk*. Når det kommer til billedkunst, *foretrækkes figurativ kunst* og *Skagensmalerne*, mens *Cobramalerne* ikke vækker begejstring. Blandt de fjernsynsprogrammer, vi spurgte ind til, foretrækkes *Lægens bord*, *Hvem vil være millionær* og *Strandvejsvillaen*, mens man ikke bryder sig så meget om *Drengene fra Angora*. Læsere af *Nordjyske Stiftstidende*, *BT* og *Ekstrabladet* er overrepræsenteret, mens alle andre aviser er underrepræsenteret. Hjemmet beskrives tit som rent og ryddeligt, og der er *mange pyntegenstande*, mens der til gengæld ikke så tit er *designermøbler* eller *mange bøger*. En analyse af baggrundsvariabler viser også en stærk overrepræsentation efter alle indikatorer for lav kulturel og lav økonomisk kapital.

Men clusteranalysen skiller to grupper ud fra dette billede – to grupper, der også har nogle andre træk fælles. Cluster 4, med 7 % af respondenterne, skiller sig ud fra de øvrige ved at individerne her spiller eller har spillet *håndbold*. De har ingen andre specifikke sociale kendetegn. Det har derimod cluster 5, *fodboldspillerne* (med 10 %), der hovedsageligt består af yngre mænd, hvor mange spiller eller har spillet fodbold, en del også håndbold og/eller badminton, men ikke gymnastik. Og mens de i øvrigt ikke viser den store interesse for kultur, møder de kultureliten i at godt kunne lide *Drengene fra Angora*. De tilbageværende, cluster 6 med 26 % af respondenterne, har vi betegnet som *de folkelige*. Her er overvejende ældre kvinder. Alle disse grupper kendetegnes ved lave positioner i det sociale rum.

Kikker vi tilbage på den korrespondanceanalyse, vi først udførte, afslørede denne to uafhængigt virkende principper for livsstilsdifferentiering. Det første princip tegnede sig som en modsætning mellem eleverede og sofistike-

rede livsstilselementer på den ene side og almindelige og enkle på den anden, eller i dikotomier som deltagelse vs. ikke-deltagelse, intellektuelt krævende vs. afslappende aktiviteter, og kundskab vs. uvidenhed. Den anden dimension kan beskrives i termer som dyrt vs. billigt, sjældent vs. almindeligt eller fremvisning vs. inklusion, skønt disse to set af termer griber noget ind i hinanden, og lader sig ikke helt enkelt knytte til kun den ene dimension.

Den efterfølgende indplacering af klasser og klassefraktioner viste, at livstilsrummet lod sig meningsfuldt beskrive ud fra Bourdieus to differentieringsmekanismer volumen og sammensætning af kapital, hvor vort livstilsrumms to akser fulgte henholdsvis fordeling af kulturel og af økonomisk kapital. Clusteranalysen har derefter vist, at køn er til stede som strukturerende egenskaber i livstilsrummet ved at bidrage til variationer mellem og inden for de forskellige klustre.

I forhold til Bourdieus analyse vil vi minde om, at Bourdieu strukturerede *La Distinction* omkring en tredeling, hvor de højere klasser var særkendet ved en distingveret smag, de mellemliggende ved kulturelle ambitioner, men uden de højere klassers kompetencer og ressourcer, og de folkelige ved en smag for det, der var inden for deres økonomiske og kompetencemæssige rækkevidde.

Når vi supplerer vor korrespondanceanalyse med en clusteranalyse, lander vi på, at en beskrivelse af rummet som delt i fire hovedområder er mere dækkende. Vi finder for det første et område, hvor alle smagsalternativer afvises, for det andet et område for en relativt finkulturel orientering, for det tredje et område for livsstilsvalg præget af god økonomi, og for det fjerde et område præget af folkelig smag (men med nogle variationer inden for dette – cluster 4-6).

Derved kan man sige, at vi kan bekræfte Bourdieu i at kulturelle præferencer også i denne danske kontekst synes struktureret efter både volumen og sammensætning af kapital (med henholdsvis en økonomisk og en kulturel orientering), men vi kan ikke udskille distingveret, middel og folkelig smag som adskilte områder. Dette skyldes en forskel i analytisk design. Mens vi har analyseret en hel population, analyserede Bourdieu den dominerende klasse og den mellemliggende i separate analyser. Dog synes forskellene mellem en middel og en elitær smag slet ikke at være ligeså store i vort materiale som i Bourdieus analyse.

Modsætninger inden for livstilsområderne

Så langt har vi vist, at der er betydelige livsstilsforskelle i Aalborg, og videre at disse forskelle lader sig strukturere ud fra økonomisk og kulturel kapital. I denne sidste del af artiklen vil vi rejse spørgsmål om, hvorledes de nævnte sammenhænge kan forstås. Hvad er der ved Kandis og deres musik, ved installationskunst eller ved Bo Lidergaards forfatterskab, der appellerer til nogle grupper og ikke til andre?

I hovedtræk synes vi, at vi har fået vore antagelser om social strukturering bekræftet. For eksempel på billedkunstens område fulgte svarfordelingen på alle spørgsmål pænt den kulturelle kapital, men det skal bemærkes, at enigheden i den danske befolkning alligevel var mere slående end modsætningerne, når langt de fleste (81 %) siger de godt kan lide Skagensmalerne, mens lige mange (82 %) erklærede sig helt eller overvejende uenige i, at installationskunst var interessant. Det var kun spørgsmålet, der vedrører det figurative vs. det abstrakte, der viste sig at trække et skel midt blandt respondenterne, med 46 % til den figurative side og 41 % til den abstrakte, samt spørgsmålet om, hvorvidt man har været til kunstudstilling i det sidste år – hvilket 47 % opgav at have været (spørgsmålet er ikke med i rumkonstruktionen).

Med hensyn til litteratur fulgte en linje over, hvor mange af de nævnte forfattere man kendte til, linjen for kapitalvolumen helt tæt (og ikke, som man måske kunne forvente, alene den kulturelle kapital). At læse Svend Åge Madsen, vor repræsentant for moderne avantgardelitteratur, blev liggende som et ekstremt punkt og kunne knyttes til de højt uddannede. I dette område lå også afvisninger af at ville læse Steel og Aamund. Vi kan gennemgående se, at det at ikke kende til en forfatter er en egenskab, der placerer sig blandt de kapitalfattige – også i de tilfælde, der er tale om en forfatter, der typisk læses af andre kapitalfattige (som D. Steel). At tage afstand fra nogle forfattere, med et eksplisit "kender til, men kan ikke tænke mig at læse noget af" en nævnt forfatter, er derimod mere typisk for de kapitalstærke, især de, der har meget kulturel kapital, og det er typisk de kapitalfattiges forfattere de tager afstand fra.

På musikkens område er der mange (44 %), der kan lide Tamra Rosanes' blide country & western musik, men det er alligevel ret tydeligt, at denne præference tilhører de med relativt lavt kapitalvolumen – og at antipatien ligger hos de med høj kulturel kapital. Denne tendens er meget stærkere for Kandis, som er det tydeligste lav-kapital valg af alle, og samtidigt, hvilket nok ikke er et tilfældigt sammentræf, det tydeligste had-objekt af alle (57 % siger de ikke kan lide dem), og specielt hos de med høj kulturel kapital. Kandis består af fire mænd, der har passeret middagshøjden, og som optræder i ens skjorter og spiller sød dansktopmusik. Dette er musik man kan lide eller ikke lide, mens Miles Davis, som sammen med Stravinsky er de eneste tydelige positive valg blandt de med højt kapitalvolumen, er musik man enten kan lide eller slet ikke kender til. Med de to mere klassiske valg – Carmen og Stravinsky – havde vi forventet at fange en allround-smag med den første og en mere avanceret eller eksklusiv smag med den anden. Men der er ikke mange flere, der oplyser at de ikke kender til Stravinsky (16 %), end der er, der oplyser at de ikke kender til Carmen (13 %), og hverken antipatien eller sympatien skiller sig markant fra hinanden. Ikke for nogen af dem ser der ud til, at der er en tendens til at erklære sig positive, fordi man nu synes, at man burde det ("den gode vilje til kulturen", som Bourdieu især fandt i de mellemliggende klasser).

Punkterne for læsning af forskellige aviser placerede sig lige som man kunne forvente. Alligevel skal der bemærkes, at selv blandt de med høj kulturel kapital, hvor punkterne for læsning af *Information*, *Politiken* og/eller *Weekendavisen* ligger, er det mere ualmindeligt at læse disse aviser end det er at læse *Jyllandsposten*.

Da vi overlod til den enkelte selv at erklære sig som en hyppig seer af forskellige fjernsynsprogrammer eller ikke, fangede dette spørgsmål ikke faktisk seeradfærd, men snarere en selvidentificering: "Ja, jeg er en der tit ser *Deadline*". Der var 44 % af vore respondenter som opgav at de tit så *Deadline*, og 18 % som opgav at de tit så *Robinsonekspeditionen* – alt imens fjernsynsselskabernes oversigt over publikumstal for den pågældende uge tyder på, at der snarere var fire gange så mange, der faktisk så *Robinsonekspeditionen* end det var, der så *Deadline*. Dette kan tyde på eksistensen af en form for symbolsk dominans: Alle ved, at det er "finere" eller mere velanset at se det intellektuelle nyhedsprogram *Deadline*, end det er at se realityshowet *Robinsonekspeditionen*. Måske skal man ikke se det første så mange gange for at identificere sig som en, der ser det tit, mens man kan se det andet temmelig mange gange uden nogensinde at være en, der rigtigt ser det. Og i alle fald ved man, hvad der tager sig bedst ud at se, når man bliver spurgt om det. De øvrige præferencer for forskellige fjernsynsprogrammer placerer sig som man kunne forvente: *Strandvejsvillaen* blandt de med lav kapital; *Hvem vil være millionær* og *Lægens bord* i et mellemområde, *Pengemagasinet* blandt de med overvejende økonomisk kapital, og *Drengene fra Angora* som det program, der appellerer tydeligst til de med overvejende kulturel kapital.

Hvad angår beskrivelser af deres hjem, oplyser langt de fleste, at de har det *rent og ryddeligt*, men blandt de, der ikke gør, er der en overvægt af folk med overvejende kulturel kapital. Det er de kapitalstærke, der opgiver at have det *eksklusivt*, med arkitekttegnede *designermøbler* og/eller *mange antikviteter*. At *ikke have mange pyntegenstande* knytter sig til den kulturelle kapital, mens at *have det* knytter sig til at være kapitalsvag. Og mens de kapitalstærke gerne har *mange bøger*, svarer de kapitalsvage nej til det.

Til de 85 %, der i det mindste en gang imellem laver mad til gæster, blev der stillet spørgsmål om i hvilken grad nogle udsagn kunne passe på den mad de serverede. Med bekræftelse af udsagnene "Jeg ville aldrig vove at servere noget, som jeg ikke var sikker på at mine gæster ville kunne lide", og "Jeg sætter en ære i, at der altid er rigeligt med mad", ønskede vi at indfange en inkluderende madkultur (jf. Holm 1997) i de folkelige grupper. Med bekræftelse af udsagnene "Når jeg handler ind til en middag med gæster, er det lige meget, hvad det koster," og "Jeg serverer gerne noget nyt, og lidt eksotisk", ønskede vi at indfange en fremvisende madkultur i de kapitalstærke grupper. Vi forventede en tilsvarende polarisering efter kapital i svar på om man "gerne serverer traditionel, dansk mad". Med undtagelse af, at der dog var meget få, der ikke lagde vægt på at der skulle være rigeligt med mad (kun 4

% svarede at det passer i mindre grad eller slet ikke), blev vore forventninger til fordelinger klart indfriet.

Hvad angår brug af byens kulturelle faciliteter fandt vi, at med undtagelse af karneval, som er et udpræget ungdomsfænomen, voksede frekvensen af alle de øvrige praksisformer med kapitalvolumen – med en noget stærkere interesse for sport blandt pengefolk og for finkultur hos de med kulturel kapital. Vi har dog en mistanke om, at her er en vis overrapportering af de finkulturelle aktiviteter, da nogle af disse institutioner faktisk slider med svigtende besøgstal. Finkulturen er i øvrigt først og fremmest for tilflyttere, mens de sportsinteresserede har stærkere lokale rødder.

Vi har tidligere i denne artikel stillet os skeptiske til, at man skal kunne udtale sig om hvorvidt de kulturelt bemidlede kan anses som kulturelt "alt-ædende" ud fra forhåndsantagelser om, hvilke præferencer som skal betegnes som henholdsvis high-brow og low-brow (f. eks. hos Peterson & Kern 1996, hvor præference for klassisk musik eller opera kvalificerer for at være high-brow, mens præferencer for andre genre kvalificerer for at betegnes som middle- eller low-brow). Takket være vore surveydata kan vi i stedet tage udgangspunkt i hvilke livsstilstræk vi *ved* forekommer hyppigst hos henholdsvis de kapitalstærke og de kapitalsvage. Med to sådanne grupper af livsstilsvariabler har vi konstrueret to indekser. Den ene måler grad af opslutning om de kapitalstærkes livsstil ved at summere, hvor mange af de livsstilsvalg, der er almindelige for de kapitalstærke, respondenten foretager. Den anden måler grad af afvisning af de kapitalsvages livsstil ved at summere op, hvor mange af de livsstilsvalg, der er almindelige blandt de kapitalsvage, respondenten fravælger. Da man i princippet jo godt kan svare, at man både læser *Information* og *BT*, både kan lide *Miles Davis* og *Kandis* osv., så er dette to helt uafhængige indekser. Men en beregning af sammenhængen mellem de to indekser giver en korrelationskoefficient på $r=0,6$, hvilket udtrykker en meget stærk statistisk sammenhæng: Jo mere man slutter sig til en high-brow livsstil, jo mere fravælger man en low-brow livsstil. *Omnivor*-hypotesen antager, at de højere klasser i stigende grad tager til sig livsstilsudtryk fra de lavere klasser. Vi kan ikke udtale os om, hvorvidt dette sker i større eller mindre grad end før, men kan i alle fald sige, at de højere klassers tilbøjelighed til at foretage sådanne inkluderende valg ikke var frapperende.

Principper for modsætninger

Vi vil i det følgende forsøge at formulere nogle grundprincipper, der kan organisere de observerede modsætninger.

1. Deltagelse vs. ikke deltagelse

Dette hovedprincip er specielt tydeligt i forhold til brug af byens kulturelle faciliteter, men også i forhold til nogle af de øvrige kulturelle forbrug, hvor en stor gruppe stiller sig udenfor ved at ikke læse aviser og ikke læse bøger.

2. Kundskab vs. uvidenhed

Dette princip modstiller grupper efter den samme kapitaldimension som den ovenstående, men der er et noget bredere udsnit af de kapitalsvage, der opgiver slet ikke at kende til de musikartister eller de forfattere, vi spørger til.

3. Abstrakt vs. konkret

Dette princip gør sig specielt gældende i forhold til billedkunst med præferencer for det figurative vs. det abstrakte, men også i interesse for installationskunst. Måske kan man også sige, at både glæden over ironisk underholdning, som *Drengene fra Angora*, og glæden over Svend-Åge Madsens forfatterskab, spiller på noget af det samme, idet denne glæde i begge tilfælde kræver, at seeren eller læseren skal kunne abstrahere fra det konkrete handlingsforløb og mestre en kode.

4. Intellektuelt krævende vs. afslappende

Dette princip ses i modsætningen mellem de, der læser, og de, der ikke gør det, men også efter hvad de læser af både bøger og aviser, og det ses også i forhold til valg af fjernsynsprogrammer. Måske kan vi også tale om det samme skel hvad angår brug af byens finkulturelle faciliteter vs. brug af byen til rekreative formål (som at besøge Tivoli eller Zoologisk Have, eller at deltage i Aalborgs karneval – valg, der ikke er med på kortet, da de er ret frekvente, og derfor ikke har en tydelig social profil).

5. Sjældent vs. almindeligt

Tydeligst vises dette princip i omtalen af ens eget hjem, hvor de fleste gerne karakteriserer det som almindeligt, men hvor de med høj kapital heller vil erklære sig uenige i, at den karakteristik skulle passe på deres hjem. Vi ser det også i at de sidstnævnte gerne ville servere noget nyt og eksotisk frem for at servere traditionel, dansk mad. Og man kan sige, at princippet vises i det forhold, at de kapitalstærkes præferencer netop er mindre frekvente end de kapitalsvages er: aviser og forfattere, der kun læses af et fåtal mv..

6. Kostbart vs. billigt

Dette princip kommer tydeligst frem i hvorvidt man vil karakterisere sit hjem som eksklusivt og med designermøbler eller ikke, og i hvorvidt man er ligeglad med hvad det koster, når man køber mad ind til sine gæster.

7. Fremvisning vs. inklusion

Dette princip relaterer sig til modsætningen mellem at ville servere gæsterne noget nyt og eksotisk og måske også til modsætningen mellem at være ligeglad med prisen vs. at lægge vægt på at den mad, man serverer, er noget gæsterne helt sikkert kan lide.

8. Internationalt vs. lokalt

Denne modsætning træder frem i forbindelse med om man er interesseret i lokale nyheder i fjernsyn eller i den lokale avis eller ikke, og også i om man er mest til traditionel dansk mad eller til eksotiske retter. Den kan også ses i om man kan lide dansksproget popmusik eller ikke. I en analyse af de politiske holdninger hos de samme respondenter (Harrits et al. 2010), har vi kunnet se, at denne modsætning faktisk var meget stærk og gennemgribende.

9. Smag og afsmag

Selv om mange højt uddannede kan samles i en slags "almindelig smag", med Thomas Helmig, Skagensmalere osv., så er det helt tydeligt, at de kapitalfattige foretager en række livsstilsvalg, som de kapitalrige, og specielt de med høj kulturel kapital, aldrig kunne finde på at tage. Med høj uddannelse kan man godt tillade sig at lide Helmig og DAD, men aldrig Kandis og Tamra Rosanes. Man kan godt tillade sig at læse Ken Follet og Kirsten Thorup, men aldrig Danielle Steel eller Jane Aamund. Man kan godt sige, at man kan lide Skagensmalerne, men ikke, at man generelt foretrækker billeder hvor man kan se, hvad de forestiller. Man kan godt tillade sig at læse Nordjyske Stiftstidende, men ikke familieugeblade. De kapitalstærke forholder sig i en helt anden grad end de kapitalsvage aktivt afvisende til de andres kultur: De er for eksempel hverken ubekendte eller ligeglade med Kandis' og Tamra Rosanes musik – de kan bare ikke lide denne musik. Afsmag for og afvisning af det, der er almindeligt og populært, kan være et princip i sig selv: De mest kapitalstærke afviser de kapitalsvages kultur ikke nødvendigvis af nogen anden grund end, at den er netop de kapitalsvages kultur. Det er måske lidt interessant, at *Drengene fra Angora*, dette dybt ironiske, men samtidigt ret platte og latrinærhumoristiske program, er blandt de valg, der tydeligst knytter sig til den kulturelle kapital. Her gør man ligesom Bourdieu foreskriver: forholder sig tæt til det vulgære, men på en klart distanceret måde. Mere distingveret kan det vel ikke blive. Måske udtrykker denne præference det samme som afsmagen for Kandis, Tamra Rosanes, Jane Aamund og Danielle Steel: en afsmag for det usmarte, utjekkede, uuddannede, bonderøvske ...

Konklusion

Vi har vist, at der er betydelige livsstilsforskelle i Aalborg, og at disse kan knyttes til klasseforskelle, når klasser forstås som grupper i et rum med forskellig fordeling af kapital. Vi har videre løftet frem nogle af grundprincipperne i de modsætninger, vi ser. På mange måder vil vi hævde, at Bourdieus model fra *La Distinction* er fuldt anvendelig og velegnet til at gribe livsstilsforskelle i denne danske kontekst små 30 år efter at den ble formuleret. Hvilken model vil være bedre?

Når dette er sagt, er der alligevel to vigtige nuanceringer og et forbehold, vi mener hører hjemme i denne konklusion.

Først forbeholdet: Ud fra denne påvisning af at forskelle findes og af at disse har sammenhæng med sociale klasseforhold, kan vi ikke sige noget om dominans og legitimitet. Vi ved ikke, om de "kultiveredes" smag opererer som en standard eller en målestok for andre sociale grupper, eller om andre sociale grupper oplever at deres smag ikke nyder den samme anerkendelse som de "kultiveredes" smag. *La Distinction* indeholder et langt ræsonnement om kultur som symbolsk vold, i det de mindre kultiverede kommer til at nedvurdere sig selv. Dette kan vi hverken be- eller afkræfte ud fra vor studie. Kvalitative studier udført i sammenhæng med vort projekt konkluderer med, at der er en del tegn på klasse også eksisterer som oplevede dominansforhold, men vel så tit træder frem som grænsedragninger, tit af moralsk karakter (Skjøtt-Larsen 2008, Faber 2008, 2010).

Så nuanceringerne: Den første af disse er, at der åbenbart findes en fælleskultur, en slags allround-kultur, af Helmig og Skagensmalere, besøg i Tivoli og i Zoologisk have, sammen med lokale nyheder. Dette giver alle, der bor i landet, et grundlæggende kulturelt fællesskab og en mulighed for at tale sammen i en togkupé eller til familietræf i børnehaven (jf. den nationale kulturelle kapital, der fremanalyses i Bennett et al. 2008:250). Der synes på musikkens område at findes en slags "allround"-smag, dvs. nogle artister alle godt kan lide – som Thomas Helmig (jf. Bennett et al. 1999 om *easy listening*, der scorer højt i stort set alle grupper). Noget tilsvarende findes på billedkunstens område, hvor Skagensmalerne har denne rolle i vor survey. Det er sværere at forestille sig dette på litteraturens område, hvor et hvert positivt valg reelt indebærer en mængde fravalg, da det tager væsentligt længere tid at læse en roman, end det tager at forholde sig til musik eller billedkunst.

Den anden af disse nuanceringer er, at de "fine" slet ikke er lige så "fine" som i *La Distinction*. Der er ikke meget klassisk dannelse over deres kultur, og Stravinsky og Carmen er der knapt nogen, der kan kende forskel på. Det er en meget lille gruppe, som distingverer sig ved hjælp af installationskunst og Sven-Åge Madsen, mens de unge i stedet gør det ved hjælp af noget så populært kulturelt som *Drengene fra Angora*.

Så måske er de med den relativt set højeste kulturelle kapital i denne danske kontekst ikke så vildt finkulturelle og kulturelt dannede, og måske lytter de mere til populærmusik end til klassisk musik eller avantgarde jazz – men de ved udmærket godt, hvor grænsen går, og hvad de i alle fald ikke kan være bekendte at kunne lide. Måske er deres smag ikke så eksklusiv, men den er alligevel ekskluderende. Og i disse mønstre af smag og afsmag ligger så, vil vi hævde, en af de vigtige måder klasse sætter sig igennem på i dag.

Til slut kunne man nemlig spørge, om det hele ikke egentlig er lige meget. Implicit i Fogh Rasmussens og Plummers forståelser, som vi lagde ud med, ligger jo en opfattelse af at det ikke rager nogen, hvorvidt man i det ene hjem går til eksperimentalteater og i det andet til ishockeykampe. Men hvad nu hvis disse præferencer ikke blot reflekterer de sociale skel ("man køber den bil

man har råd til”), og heller ikke blot *kommunikerer* de sociale skel (“man signalerer sin status gennem valg af bil”), men også bidrager til at *skabe* dem? Forbrug signalerer identitet ud til omverden og giver tilhørighed for en selv – og kan bidrage til en form for *social closure* gennem de fællesskaber, der formes – blandt andet gennem forbrug. Så er det måske ikke så ligegyldigt alligevel? For hvis nu en gruppe mennesker ikke bryder os om den samme musik, den samme litteratur, den samme mad, de samme fjernsynsprogrammer osv. som en anden gruppe mennesker – ja, så har de heller ikke en oplevelse af at have særlig meget til fælles, og heller ikke en interesse i at tilbringe tid sammen og lytte til hinanden. Så søger de sandsynligvis hen imod andre af samme slags, bosætter sig sammen med andre af samme type, har dem som venner og ægtefæller uden, at nogen nogensinde behøver at have tænkt over, at dem, som de søger sammen med, har ret meget til fælles med dem selv, også hvad angår uddannelse, økonomi og beskæftigelsestype. Og så er klasser, i alle fald i en svag betydning af ordet, faktisk opstået.

Noter

Tak til Carsten Sestoft for gode diskussioner om denne artikel.

1. I korrespondanceanalyse arbejdes der både med kategorirum og individrum. De to rum svarer til hinanden, men skiller sig fra hinanden i målestok.

Litteratur

- Andersen, Jørgen Goul 2004: *Et ganske levende demokrati*. Århus: Aarhus University Press.
- Beck, Ulrick 1997: *Risikosamfundet: På vej mod en ny modernitet*. København: Hans Reitzel.
- Bennett, Tony 2006: “Distinction on the Box: Cultural Capital and the Social Space of Broadcasting”, *Cultural Trends* 58/59 15:193-213.
- Bennett, Tony, John Frow & Michael Emmison 1999: *Accounting for Tastes: Australian Everyday Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bennett, Tony; Mike Savage, Elizabeth Silva, Alan Warde og Modesto Gayo-Cal 2008: *Culture, Class, Distinction*. London: Taylor & Francis.
- Bjurström, Erling 1997: *Høgt och lågt. Smak og stil i ungdomskulturen*. Stockholm: Boréa.
- Bourdieu, Pierre 1984: *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Bryson, Bethany 1996: “Anything but Heavy Metal: Symbolic Exclusion and Musical Dislikes”, *American Sociological Review*, 61(5):884-889.
- Chan, Tak Wing and John. H. Goldthorpe 2005: “Social Stratification and Cultural Consumption: Theatre, Dance and Cinema Attendance”, *Cultural Trends*, 14:193-212.
- Chan, Tak Wing and John. H. Goldthorpe 2007: “Social Stratification and Cultural Consumption: Music in England”, *European Sociological Review* 2:1-19.
- Cultural Trends* 58/59 15 (Special issue on cultural taste and social divisions in contemporary Britain).

- Faber, Stine Thidemann 2008: *På jagt efter klasse*. Ph.d.afhandling, Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet (www.socsci.aau.dk/compas/udgivelser).
- Faber, Stine Thidemann 2010: "Den subjektive oplevelse af klasse", *Dansk Sociologi* 21:1.
- Featherstone, Mike 1991: *Consumer Culture and Postmodernism*. London: SAGE.
- Fiske, John, 1992: "The Cultural Economy of Fandom", in: Lisa A. Lewis, ed. *The Adoring Audience*. London & New York: Routledge.
- Frith, Simon 1996: *Performing Rites. On the Value of Popular Music*. Oxford: Oxford University Press.
- Gayo-Cal, Modesto; Mike Savage & Alan Warde 2006: "A Cultural Map of the United Kingdom, 2003", *Cultural Trends* 58/59 15:213-239.
- Giddens, Anthony 1996: *Modernitet og selvidentitet: Selvøet og samfundet under senmoderniteten*. København: Hans Reitzel.
- Greenacre, Michael J. 1984: *Theory and Applications of Correspondence Analysis*. London: Academic Press, INC.
- Gundelach, Peter (red.) 2002: *Danskernes værdier 1981-1999*. København: Hans Reitzel.
- Harrits, Gitte S.; Annick Prieur; Lennart Rosenlund og Jakob Skjøtt-Larsen 2010: "Class and Politics in Denmark. Are both old and new politics structured by class?", *Scandinavian Political Studies* 33:1, 1-27.
- Hebdige, Dick 1979: *Subculture – The Meaning of Style*. London: Routledge.
- Hjellbrekke, Johs 1999: *Innføring i korrespondanseanalyse*. Bergen: Det Norske Samlaget.
- Hoggart, Richard 1957: *The Uses of Literacy*. Harmondsworth: Penguin.
- Holm, Lotte 1997: "Food and identity Among Families in Copenhagen: A Review of an Interview Study", i: H. J. Tenteberg et al. (red.): *Essen und kulturelle Identität – Europäische Perspektiven*. Akademie Verlag.
- Jæger, Mads Meier og Tally Katz-Gerro 2008: "The Rise of the Cultural Omnivore 1964-2004." *Arbejdsrapport, SFI 09:2008*. København: SFI.
- Katz-Gerro Tally 2002: "Highbrow Cultural Consumption and Class Distinction in Italy, Israel, West Germany, Sweden, and the United States", *Social Forces* 81:1, 207-229.
- Lahire, Bernard 2004 : *La Culture des individus*. Paris: Editions la Découverte.
- Lareau, Annette and Elliot B. Weininger 2003: "Cultural Capital in Educational Research: A Critical Assessment", *Theory and Society* 32:567-606.
- LeRoux, Brigitte and Henry Rouanet 2004: *Geometric Data Analysis*. Dordrecht: Kluwer.
- McRobbie, Angela & Mica Nava 1984 (red.): *Gender and Generation*. Basingstoke: Macmillan.
- Pakulski, J. & Waters, M. 1996: *The Death of Class*. London: SAGE.
- Peterson, Richard A. and Roger M. Kern 1996: "Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore", *American Sociological Review* 61:900-907.
- Prieur, Annick og Lennart Rosenlund 2009: "At konstruere et socialt rum", i: J. A. Hansen, O. Hammerslev og I. Willig (red.): *Refleksiv sociologi i praksis – anvendelser af Bourdieu*. København: Hans Reitzel, 2009 (s. 120-147).
- Prieur, Annick, Lennart Rosenlund & Jakob Skjøtt-Larsen 2008: "Cultural Capital Today: A case study from Denmark", *Poetics, Journal of Empirical Research on Culture, the Media and the Arts*. Vol 36:1.

- Savage, Mike 2006: "The Musical Field", *Cultural Trends* 58/59 15:159-175.
- Silva, Elisabeth B. 2006: "Distinction Through Visual Art", *Cultural Trends* 58/59 15:141-159.
- Skarpenes, Ove 2007: "Den "legitime kulturens" moralske forankring", *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 4.
- Skjøtt-Larsen, Jakob 2008: *Klasse, kultur og politik. Social differentiering i det postindustrielle Aalborg*. Ph.d.afhandling, Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet.
- Thornton, Sarah 1995: *Club Culture. Music, Media and Subcultural Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Togeby, Lise 2004: *Man har et standpunkt ... Om stabilitet og forandring i befolkningens holdninger*. Århus: Aarhus University Press.
- Veblen, Thorstein 2007: *The Theory of the Leisure Class*. Oxford: Oxford University Press.
- Warde, Alan 2006: "Cultural Capital and the Place of Sport", *Cultural Trends* 58/59 15:107-123.
- Weber, Max 1987: *Ekonomi och samhälle* (Avd. II, Kap. VIII-X). Lund: Argos.
- Willis, Paul 1977: *Learning to Labour*. Farnborough: Saxon.
- Wright, David 2006: "Cultural Capital and the Literary Field", *Cultural Trends* 58/59 15:123-141.